

Egy pásztorbot, mely híd a múltból a jövőbe*

„Feladatomnak érzem, hogy népi játszóház-vezetőként ne csak egy-egy technikát mutassak be”

Köszönet a pásztorbotért

Gyermekkorom meghatározó alakja, drága Nagypapám, id. Nagy Ferenc pásztoember volt, a Püspökladány határában fekvő Ágota pusztán élt, dolgozott. Magam is rengetegszer vele tarthattam, s az a végtelenség és szabadság, a puszta illata máig örömet okoz, ha csak rá gondolok is. Tél idején a Posta utcai házuk műhelyében lehettem tanúja mindennapi művészetének, fafaragásai és bőrműves munkái maradtak meg emlékeimben. Én az utóbbit lestem el előszeretettel, naphosszat lyuggattam a bőrt, készítettem a karkötőket, pillangózással díszített kolompjait látva. Boldog voltam ott, boldog Vele. Ma már a néprajzi tanulmányaim során „pásztorművészetként” beszélünk arról, amit ott és akkor megosztott velem, meghatározó élményekhez juttatott és irányt mutatott, hogy megőrizendő, ápolandó az, ahogyan ők éltek, összhangban a természettel, felhasználva s

megbecsülve a természet adta kincseket. Legbecsesebb örökségem az általa faragott pásztorbotom, melyet névre szólóan nekem készített: „Emlékiül papától Juditkának, arany tündér kisunokámnak”

Ilyen volt ő. Mi szebbet adhatott volna, személyesebbet, maradandóbbat, becsesebbet? Azzal, hogy gyermekkoromba észrevétlenül lopta be a tárgyalás iránti szeretetet, a pásztorélet szépségeit, olyan magokat ültetett el bennem, amik – ha évtizedek múltán is, de – kikeltek. Anyává válásom ezen értékek átadásának fontosságát tovább erősítette, s hamar megfogalmazódott bennem céljaim két fontos irányvonala: maradandót, kézzel fogható alkotni, és gyermekekkel foglalkozni. E képzés éppen e kettőt ötvözi, s újabb tudás megszerzésére sarkall.

Szakdolgozatomat gyermekkorom meghatározó élményeiből táplálkozva írom, s jelen tanulmányaimnak, jövőbeni terveimnek is ott, a múltban keresendőek a gyökerei. Alföldi születésű lévén máig oda megyek haza, még így is, hogy kisgyermekként egy meszezi, más vidékre, borvidékre kerültem: Egerszólátra. Jelenleg itt élek, dolgozom, itt próbálom a magam

módján, magam tudásával és lehetőségeivel gazdagítani falum életét, felfedezni és hasznosítani értékeit.

Egerszólát egy alig több, mint ezer lelket számláló zsákfalu a Gyógyvizek völgyében. A helyiek elsősorban szőlőtermesztéssel foglalkoztak (ez ma is jelentős megélhetési forma, akár a helyi szőlősgazdák, borászok, akár a napszámosok számára). Borunk, az Egerszóláti Olaszrizling nemzetközileg ismert bor, falunk legjelentősebb rendezvényének: az Olaszrizling Fesztiválnak a névadója, melyet minden év szeptemberének első szombatján rendeznek meg. Programjai közt szerepel a szüreti felvonulás és borlovagrend avatás, helyi civil szervezetek főzőversenye, folklór műsorok. A rendezvényt élő zenés utcabál zárja, melyen a falu apraja-nagyja részt vesz.

Ami a közösségi életet illeti, nagy változást hozott, hogy a helyi általános iskolát bezárták, így az iskoláskorú gyermekek igen hamar kiszakadnak a falu életéből, ez a gyermekkori barátságok tekintetében is megmutatkozik. Napjaik nagy részét a falun kívül töltik, új ismeretségeket, barátságokat kötve, szabadidejüknek csupán kicsiny részét töltik itthon. A megyeszékhelyel, Egerrel nehéz volna mérlegre

* A Debreceni Művelődési Központ Tímárház Népi játszóház-vezető képzésére készült szakdolgozat (2016).

tenni a falu nyújtotta lehetőségeket, de én hiszem: falun élni jó! Érdemes hát eljátszani a gondolattal, lehetőséggel, hogy a városi gyermekeknek is tanulságos volna belekóstolni a vidéki létbe, akár egy „diákátrándulás”¹ formájában. Elengedhetetlen, hogy a helyi gyermekek ne csak ismerjék településünk kincseit, de büszkén mutassák meg kortársaiknak, iskolatársaiknak. Hiszen van kastélyunk, kúriánk, pincéink, csak hogy néhányat említsek a szőlősdombokkal ölelt kis falunk épített örökségeiből. Bizonyára azok a fiatal párok, családok is így gondolják, akik az elmúlt évtized során Egerszólátot választották lakhelyükül.

Számomra az 5-6 évesen megélt gyermekkor volt a legmeghatározóbb, így e korcsoportnak szeretek elsősorban a kedvében járni, örömet s élményt nyújtva, s szerencsére erre van is igény. Hiszek abban, hogy az aktív közösségi életet élő, azt megtapasztaló gyermekek iskoláskorukban is szívesen vesznek majd részt a helyi rendezvényeken, ahol szeretet veszi őket és családjukat körül. Ahol ismerik őket, s ők is ismerik a könyvtárost, a kultúrost, és mindenkit. Falun ez már csak így megy!

Falunkban a régi iskolánk – új szerepet betöltve – ma már közösségi színtérként várja a programokra, művelődésre, közösségi életre vágyó helyieket. Magam is itt voltam diák, ma pedig kulturális közfoglalkoztatottként igyekszem kézműves délutánokra becsalni a falu legkisebjeit és szüleiket.

Múlt és hagyományok

Nagyszüleink, dédszüleink idejét felidézni talán nem is olyan elérhetetlen dolog. Ők még mesélnek nekünk, mert nekik is meséltek a nagyszüleik, s így emlékként átadnak valamicskét a maguk ide-

jéből. Hogy mi volt, hogy volt, ki mivel foglalkozott, hogy festett a portájuk, miként zajlott egy lakodalom, s ki tudja még mi mindent. Előkerülnek megfakult fotók, régi eszközök a padlásról, s lám valahol egy pásztorbot is. Becsüljük meg őket, s minden szavukat, amíg közöttünk élnek, őrizzük meg emlékeiket, ismerjük meg mesterségeiket, dalaikat, meséiket, hagyományait, s mi magunk is meséljük gyermekeinknek, unokáinknak!

Az emberi lét kérdéseit, a parasztság gondolkodását, művészetüket nem érthetjük meg, csak kellő háttértudás birtokában, s hitelesen bemutatni is ekképp tudjuk. Egy viselet jóval több mondanivalót hordoz magán, amit az abban a korban élő ember jól ismert és olvasni tudott róla, nekünk hosszas vizsgálódásra van szükségünk ahhoz, hogy korhű ruhát varrassunk. A kor, s az ember megismerése tehát elsődlegesen fontos. Dolgozatomban – az eddig olvasottak és látottak alapján – a népművészet hozzám közelálló területeire fókuszálva szeretném bemutatni a parasztok mindennapi életét és művészetét.

A parasztok mindennapi élete, művésze

A parasztok művésze nem kezesük érdekében alakult ki, a maguk alkotta tárgyak őket hivatottak szolgálni, munkájukat segíteni. Berendezési tárgyaikat, eszközeiket oly nagy gonddal és tudással készítették, hogy azok kitartsanak egy emberöltőn át, s azon is túl. A paraszti lét tárgyi emlékei hűen tükrözik életük színterét. Berendezési tárgyaik, szötteseik, díszes lószerszámaik vagy viseletük mind a mai napig szemet gyönyörködtető példái annak, hogy milyen széppérezéssel rendelkeztek, s milyen mives darabokat tudtak létrehozni

1 Erről Mátyus Aliz tartott előadást Lakiteleken, a Tessedik kollégiumban, a pápai járási falvakban szerzett tapasztalatai alapján.

kétkezi munkával. Ezek a darabok nem egyik napról a másikra készültek el, de különösebben nem tervezgették, nem sokat gondolkodtak rajta, nem is nagyon kellett, hisz már annyira beléjük ivódtak ezek a cselekvések, egy lány is, ha kezébe orsót adtak, tudta mi dolga van vele. Ha gyermek született is tudta a család és a szomszédság, a komák, hogy kinek mit kell vinnie, mit kell főznie, s annak a kisgyermeknek mi mindenének kell meglennie. Egyszerűen így volt, és így jó volt. Szigorú rend szerint éltek, a gyermekek is ebbe az életmódba születve, ebbe tanultak bele. Ajándékaik is többnyire használati tárgyak, nem holmi haszontalan-ságok, hanem az élethez kellő, azt könnyítő eszközök. Ezt tudva nem meglepő, hogy egy fiatal leány miért éppen faragott csigacsinálót kap jegyajándékba. Szép példája ez a tudatos, jövőre való felkészülésnek, hisz ama csigacsináló is közös ételük elkészítését fogja szolgálni. S ugyanígy a leánygyermek stafírungja is, a család módja szerint, de összegyűlik, hogy a már eladósorba kerülő leánynak mindene meglegyen. De ahogyan egy gyermeket munkába fognak, az is azt hivatott szolgálni, hogy felcseperedvén dolgos ember váljék belőle.

A parasztcsalád gyermekének léte

A parasztcsaládok gyermekeinek léte kiemelten érdekel, s bár az abban a korban élt gyermek s a mai kor gyermeke egészen más körülmények közt is él, azonosak életkori sajátosságaik, mert a gyermek az gyermek, kíváncsi, alkotó, kreatív és többnyire eleven. És olykor kisé ügyetlenek, hol szerények, hol szertelenek, hol ebben, hol abban kiemelkedők. A játék, a cselekvés, alkotás a gyerekeknek nemcsak sikerélményt ad, hanem készségeit megmutatja, fejleszti.

A paraszti család gyermeke beleszületett a paraszti család életét meghatározó és irányító rendbe, amelyben ő maga – mint legkisebb – alárendelt szerepet töltött be. Neki a család, a faluja vagy a saját gazdaságuk maga volt a világ. Élete során a munka és a játék nem vált el élesen egymástól, munkafo-gásokat gyakorolt, a nemek közti munkamegosztó szerepeket játszva tanulta meg. Kiskorától bevonták a kisebb munkákba, például baromfik etetése, segítség a házimunkában, így már hamar megkezdődött a munkára nevelés, mely a parasz-tok életében erkölcsi kérdés volt. Ahogy erősödött, ügyesedett, mind több hasznát vették. Elsősorban családjában szerezte meg az alapvető ismereteit, 5-6 éves korától már az ünnepi szokások szereplője is lehetett. (Erre bővebben kitérek az ünnepek során.) A gyermekek alkotóereje 6-12 éves korig a legnagyobb, észrevehető a törekvés ön-álló közösségek kialakítására (barátkozás, vetélkedés), bár még a felnőtt környezet hatása alatt állnak. Ekkor már használják készségeiket: erő, ügyesség, alkotó hajlam, fejlődik a morális és esztétikai érzékük.

Miután a parasztcsaládban felnövekvő gyermek igen hamar megismerte a munkát, mint a megélhetés egyik alapfeltételét, ám ezzel együtt felnőtt korára el is sajátította mindazt, amit a felnőtt léthez és a saját családjáról való gondoskodáshoz tudnia kellett. Gyakorlati tudás birtokosává vált, tisztelte elődeit, szüleit, nagyszüleit és közeli családtagjait.

Múltidéző tárgyal-kotás napjainkban

Feladatomnak érzem, hogy népi játszótér-vezetőként ne csak egy-egy technikát mutassak be, hanem túl azon, bemutassam magát a felhasznált alapanyagot és beszéljek arról, hogy elődeink, dédszüle-

Körmöcskén kötődik a karkötő

ink mire és hogyan használták, milyen jellegzetes tárgyakat készítettek belőle, s mik azok, amelyekből napjainkban is készülnek használati és dísz tárgyak. Mert ámbár a mai embere számára már igen gazdag a kínálat, legyen szó bármilyen lakberendezési vagy használati tárgyról, sokan még mindig szívesebben járunk fonott kosárral vásárolni, szeretünk szép népi motívumos kerámiát tenni az ünnepi asztalra, rongyszőnyeget a folyosóra, vagy műanyag szék helyett lócára ülni künn az udvaron.

Dolgozatomban elsősorban a játszótér foglalkozások során is felhasználható alapanyagokat mutatom be, s az abból valaha készített és ma is készíthető tárgyakat. Mert a tárgyal-kotás örömforrás, így azt gondolom, egy kisgyermek számára egy maga készítette karkötő is érték, s talán nagyobb korban is szívesebben nyúl ezekhez az általa már ismert anyagokhoz. S a tóparton már fog tudni mit játszani, ha egyszer kezébe adtuk, s megmutattuk neki mi mindenre jó a nád. Felismerheti, milyen csodás a természet, s hogy játszani így is lehet!

A természet adta alapanyagok

A szépen megművelt földek, gondosan tartott állatok gazdagon szolgáltak nyersanyaggal, melyet a leleményes, ügyes parasztember fel is használt, tudva miből mit és hogyan kell készíteni. Ezek az emberek magukra s egymásra voltak utalva, mindent saját forrásból, vagy az őket körülvevő természet adta anyagokból kellett előteremteniük. Hazánk földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően igen gazdag és változatos, így fölművelésre, állattartásra, különböző haszonnövények termesztésére alkalmas. Ennek hatására az ország különböző vidékein, más-más módon gazdálkodtak, mindennütt alkalmazkodtak a természet adta lehetőségekhez. Volt ahol a szőlőtermesztés volt a fő megélhetési forma, másutt gabonaféléket termesztettek vagy állattartással foglalkoztak. Ebből az is egyenesen következik, hogy hol, mely mesterségek alakultak ki. Borvidékre kádár kellett, hogy készítsen hordókat, az állatokban gazdag vidéken a tímár készítette ki a nyersbőrt, a Tisza mentén kosárfonók máig árulják kosaraikat, fonott bútoraikat.

A bőr

Hazánkban – főleg az Alföldön – sok család foglalkozott állattartással. Nem csak húzáért tartották, igyekeztek annak minden részét felhasználni, beleértve a bőrét is. Minden bőrnek megvolt a maga felhasználási területe. Minőségétől, vastagságától függően számos tárgyat készítettek belőle, pl. nyergot, lószerszámokat, karikás ostorokat, ruhát vagy éppen lábbelit. Jelentős a pásztermészettől is, itt jellegzetesek a pillangózással díszített kulacsok, kolompok, amilyeneket szeretett Nagypapám

Nyári táborban levendulazsákókat varrnak a lányok

is készített. Kisebb tokokat, bugyellárisokat, tegezket is ebből csináltak.

Népi játszóházban is bátran használhatjuk. A vékonyabb, puha bőrrrel könnyű dolgozni. Gyerekekkel is bőrizhetünk, esetükben azonban fontos, hogy az ehhez szükséges eszközök használatára is nagy hangsúlyt fektessünk, hogy sem magukban, sem másban ne tegyenek kárt. Hamar meglátjuk, milyen büszkén fogják viselni a maguk által készített karkötőket. Fiúk, lányok egyaránt félnapot képesek elvonulni a lyukasztókkal. Kézműves táboraim során mindig kopácsolat valahol egy-két gyermek, s a sokadik bugyelláris után sem csappant lelkesedésük.

A gyapjú

A birkákat sem csak húrukért tenyésztették, hanem birkanyírás után a gyapjút is felhasználták. A lenyírt gyapjút mosták, kártolták, fésülték, mire felhasználhatóvá vált. Gyapjúfonalak készültek belőle, melyek szöttesek formájában kerültek az emberek otthonába, jó hőtartósága miatt téli ruházatnak is megfelelő volt. Ma a gyapjúfonalat használjuk szövésre-fonásra, vagy a gyapjú felhasználásával ne-

mezelnünk is. Ezek a technikák nem igényelnek drága eszközöket. Szövőkeretnek egy stabil képeret is megfelel, tarisznyát, apró tokokat a legkisebbek is szívesen szőnek. Nemezeléshez pedig a bunda- vagy szalaggyapjún kívül csupán vízre és háziszappanra van szükségünk. Tapasztalatom szerint nyáron remek móka a vizes nemezelés, s a napjainkban kapható színes, festett gyapjúból igazán vidám tárgyakat készíthetünk, legyen az egy nemezelt csörgőlabda vagy egy bo-

"Magam-szötte tarisznyával"

Tűnemezeléssel mesebéli gyapjúfigurák lesznek

nyolultabb tarsoly. A szövés, fonás, körmönfonás szintén fiúk és lányok számára is kedves elfoglaltság.

A gyékény

Leggyakrabban kosarak, edényalátétek, tárolók készülnek belőle, melyek egyszerűségükkel, természetességükkel mai otthonokban is gyakorta előfordulnak. Játsszóházi foglalkozások során különböző ember- és állatfigurákat készíthetünk belőle. A valaha volt pákászok még kunyhót, de a pásztorok például szárnyéket² is készíthettek belőle, de dikó³ is készült ebből az anyagból.

Ezt a vízparti növényt augusztus után tudjuk begyűjteni, azonnal felhasználható, de ha szeretnénk eltenni, akkor napos helyen forgatva szárítjuk, majd a megsárgult gyékényt kévébe kötve tárolhatjuk. Felhasználás előtt langyos vízzel meg kell locsolni, hogy megpuhuljon, így már lehet vele dolgozni. A begyűjtés akár egy ki-

rándulásra is jó apropó, így a gyermekek természetes lelőhelyét is megismerik ezeknek az alapanyagoknak, s talán a biológia órán már nem csak száraz szöveggént olvasnak róla, hanem élményhez tudják kapcsolni.

A csuhé

A kukorica betakarítás után a kukoricafosztást főleg nők végezték, de a gyerekeket is szívesen bevonták. A leszedett csuhét napon szárították és száraz helyen tárolták. Hosszú téli estéken ezekből készíthettek használati tárgyakat, a gyermekek pedig játékokat: csuhébabát például, amit aztán öltöztethettek is.

A karácsonyhoz kapcsolódó betlehemi alakokat ma is szívesen formálják meg ezen anyagból, de nagy népszerűségnek örvendnek a csuhéból készült kosarak is, természetes szépségük és praktikusságuk okán. Langyos vízbe mártva a csuhé hamar megpuhul, s könnyű vele

dolgozni, akár már óvodás gyermekekkel is készíthetünk egyszerű anygalkákat.

A szalma

A búza a legfontosabb gabonánövényünk, mely a mindennapi kenyérünk alapja. Az aratásnak több módja volt, kezdetben rendre vágták és villával boglyákba gyűjtötték, azt követte, hogy rávágták (rádöntötték az előtte álló sorra), marokba majd kévébe kötötték, végül keresztbe rakták, száraz helyen tárolták. Péter, Pál napjától június 29-éig arattak. A szalma nem más, mint a búzafélék száraz szára. Ezek üregesek, vékony, de erős falúak. Ebből például szalmakalapot, kosarakat, dísz tárgyakat készítettek. De ebből készült a hagyományokban ismeretes aratóünnep fontos kelléke, az aratókoszorú is, melyet rend szerint az aratás utolsó vagy azt megelőző napján a marokszedő készített. Spirális, korona vagy koszorú alakúak voltak.

Napjainkban szalmadíszrel a karácsonyi ünnepkör kapcsán találkozunk szalmacsillagok és más díszek formájában. Ezek a díszek gyermekekkel is könnyen elkészíthetők, mindenkit arra biztatok, hogy az adventi készülődés során szakítsanak időt, hogy gyermekeikkel együtt készítsék el ezeket a díszeket akár játszóházakban, akár az otthon melegében.

A vessző

Hazánkban a Tisza mentén is találkozhatunk vele, nem csoda, hogy átutazóban ott még ma is látunk vesszőfonókat, akik az út szélén árulják vesszőből font portékákat. Kosarak, vessző babakocsik, tárolók, bútorok készülnek belőle,

- 2 A szárnyék a magyar népi építészetben és a hagyományos állattartásban vesszőből font vagy nádból korcolt, újabb deszkából összeállított nyitott, fedetlen építmény, amely a legelőn tartózkodó állatok számára nyújt védelmet a szél ellen.
- 3 Dikó: lécváz, könnyű szerkezetű ág gyékénnyel, csuhéval, szalmával bekötve.

melyek a mai otthonokban is megállják a helyüket. A kosárfonás nem tartozik a könnyű szakmák közé, fizikai erőt kíván, főleg, ha egy nagyobb tárgy készül belőle.

Gúzsokat viszont mi magunk is készíthetünk, ami számos módon felhasználható, például függönykarika vagy koszorúalap, netán ajtódísz. Felhasználás előtt legalább egy pár órával langyos vizes fürdőbe kell tennünk, hogy hajlékonyabbá váljon. Remek ügyességi játék a karikaelkapó is, amit szintén bárki el tud készíteni.

Az agyag

Az agyag földpátokban dús kőzetek elmállási terméke. Mindaddig puhítható, formázható, amíg ki nem égetjük. Az általunk készített tárgy kiégetés során nyeri el végleges állapotát, ekkor visszafordíthatatlan folyamat megy végbe. Az agyag különböző minőségű lehet, megfigyelhetjük, hogy az ország különböző területein más és más típusú edények készültek belőle, nem csak a díszítésre gondolok. Ahol jobb minőségű agyag volt, ott sütő-főző edényeket készítettek, másutt tányérokat vagy korsókat. Díszítési módja tájegységenként különböző.

Ez az alapanyag azonban csak bizonyos feltételek közt felhasználható. Az égetőkemencék ára, s a jó minőségű agyag beszerzésének nehézsége miatt nem mindenki számára elérhető. Mégis érdemes kipróbálni, megismerni ezt az alapanyagot. A kiégetésre táborokban a földbe ásott kemencét is szokták használni. Szerencsések vagyunk, ha a környéken van egy fazekas, aki beenged műhelyébe, s akár ki is égeti a gyermekek munkáit.

Az élet ritmikája

Ahogy a hónapok, évszakok követték egymást évről évre, úgy a parasztember is az évkörnek megfelelően, annak rendje-módja szerint élte mindennapjait, tudván, mikor minek van itt az ideje. Figyelte a természetet, s azzal szoros összhangban élt, számos időjóslo nap és a hozzá fűződő tapasztalat is bizonyítja ezt. Ezeket, napjainkban is használjuk: „Sándor, József, Benedek, zsákban hozza a meleget”, „Ha Medárdon esik, negyven napig esik”.

Bizonyos elvégzendő feladatoknak is meghatározott napja volt, például Gábor napja a káposztautletés napja, Márk napja

a kukoricavetés és búzaszentelés napja, vagy György napja, amikor is a pástorok először hajtották ki az állatokat. Mi Intézményünk udvarának parkosítását Farkas napjához igazítottuk, ez ugyanis a néphagyomány szerint kiváló nap a faültetésre.

Ismereteik folyamatosan bővültek, s ezt csakúgy, mint minden az élethez fontos tudást, továbbörökítették. Életükben mindennek megvolt az írott vagy íratlan rendje, melyhez ragaszkodtak, s generációról generációra ismételve megszárdították.

Én, egerszóláti lévén, elsősorban a szőlősgazdákra, borra vonatkozó napokat fogom az alábbiakban kiemelni. Az ünnepeken kívül foglalkozom azzal is, hogy valaha melyek voltak a közösségi élet színterei, mely közös munkák adtak alkalmat asszonyok, leányok, legények és családok együttlétére.

A valaha volt parasztember becsülte az elvetett magot, mert tudta, hogy abból búza, liszt majd kenyér lesz, mely családjá asztalára kerül. A kenyér pedig nagy becs volt, kisgyermeket is arra tanították, hogy a kenyér héját ne hagyja meg, hisz minden falat kincs, szegénység idején még inkább. A jól tartott állapot húsával biztosítja a család ételmét, megélhetését.

A munka mindennek előtt való volt, sosem várhatott. Hajnalban keltek, hogy a jószágoknak enni-inni adjanak, majd ki-ki ment a földekre, aratás idején napestig dolgoztak, s akinek messzebb volt az otthona, aludni se ment haza. Így ment ez tavasztól kora őszig, mikor is betakarították a következő évre valót. Jobbára az esküvőket télen vagy tavasszal tartották, hiszen ki ért volna rá dologidőben lakodalomba menni! Ám ne higgyük, hogy életük csak ezen a mezsgyén haladt.

Megfigyelhetjük, hogy hagyományaik bőven gondoskodtak

Agyagozás – medálok készülnek

arról, hogy életük ne csak a munkáról szóljon. Késő ősszel megkezdődtek a bálók, multságok, családi és más ünnepek. Névnepokkor a szomszédok, komák, rokonok meglátogatták egymást. A munka végeztével annak dicsőítése sem maradt el, arató és szüreti bálók adtak alkalmat egy-egy közösség tagjainak a találkozási. A névnepok is nagy jelentőséggel bírtak, sokhoz kötődtek szokások, így a Márton naphoz az újbor kóstolás, lúd lakoma, vagy András napja, mely az első disznóölő nap volt, de férjjeszó napnak is tartották. A disznóvágás nagyon várt, jelentős esemény volt azokban az időkben, a gyermekek még iskolába se mentek olyankor. A disznótort követő vacsorára a rokonság színe-java hivatalos volt, s hajnalig tartó nótázás, vigadozás zárta. E nappal kezdődik az adventi időszak, melynek szokásai máig fennmaradtak, gazdag hagyományokkal bíró ünnep még napjainkban is. A kinti sötétséget a belső fény ellensúlyozza (az adventi koszorún is). Említésre méltó az Aprószentek napja, vagy a szilveszter is, mellyel eltemetik az óévet. Vízkereszt a karácsonyi ünnepek zárónapja. Szinte hétről hétre egymást követik a jeles napok, melyek mindegyikéhez tartozik valamilyen szokás, ezeknek a gyermekek kiemelt szereplői – gondolok itt a betlehemezésre, a háromkirályok járására, balázsolásra, Gergely-járáásra vagy a pünkösdi királyné-választásra, de ez csak néhány a sok közül. Az ünnepekhez táplálkozási szokások is kötődnek, lásd a húshagyó kedd a böjt kezdete. A farsang a közelgő tavasz ősi ünnepe, szintén ma is tartott szokás, csakúgy, mint a népszokások egész tárházával szolgáló húsvéti ünnepkör. A téli esték pedig jó alkalmat adtak a szűkebb család számára is az együttlétre, beszélgetésre, ehhez érdemes újra visszatérni szokni napjainkban.

Élet egy évkörön át

A hagyományok, szokások évről évre, évtizedről évtizedre ismétlődtek, berögzültek. Fontos tehát, hogy a megőrizni kívánt ünnepeket mi is évről évre megtartsuk, az elfeledett alkalmakat újra felidézzük. Van a környéken egy kis település, ahol például amolyan „látvány lakodalmakat” rendeznek, a valaha volt étkekkel, italokkal, menyasszonnyal, vőlegénnyel. A nagyszülők még ma is szívesen mesélnek a lakodalmak szokásokról, menüről, s arról, miként osztották meg a feladatokat.

A gyermekek kiskoruktól ezen családi események, ünnepek szereplői voltak, ahogyan az a következő időrendben egymást követő szokásokból is látszani fog.

A következőkben egy éven át végigvezetem, mely napról mit tartottak, valamint mely ünnepek azok, amiket akár egy Faluház programjába is be lehet illeszteni, meg lehet ünnepelni.

Ezen ünnepkörök az óvodai programokban is jelen vannak, így fontosnak tartom, hogy e két intézmény akár együttműködve tegye lehetővé az óvodáskorúak számára hagyományaink minél teljesebb megismerését, továbbörökítését.

Tavasz – Március

12. Gergely napja. I. Gergely pápa, az iskolák alapítóját ünnepelték e napon. Ilyenkor volt szokás a „gergely-járás”, amikor a balázsoláshoz hasonlóan a tanító számára gyűjtöttek adományt. De a verbuválás is szokás volt, amikor is a szereplők különféle rangokat viselve Szent Gergely vitézeinek mondták magukat.

18. Sándor napja, az első meleg hozó nap.

19. József napja, sok helyen ekkor hajtják ki először a marhákat, továbbá e napon ültetik a fok-

hagymát, krumplit, kaprot. Kedvelt névünnepnep is.

21. Benedek napja – a tavasz első napja. Ez utóbbi három napra a ma is használt időjárásjóslat jellemző: „Sándor, József, Benedek, zsákban hozzák a meleget”

21. tavaszi napéjegylenlőség, ekkor teljes az egyensúly a nappal és éjszaka között, de másnapról a fény egyre inkább legyőzi a sötétséget. Népszokásaink őrzik Villó, a tavasz istennőjének emlékét. Haját virágokkal és zöld ágakkal ábrázolják. Ő jelenik meg a „villőzés” alkalmával is, amikor házról házra jártak szalagokkal (vagy festett tojásokkal díszített) „villóággal”, amely elhozza a tavaszt, miután a kiszababával kidobták, vízbe hajtották a telet.

25. Gyümölcsoltó boldogasszony napja, amit alkalmasnak tartanak a gyümölcsfák oltására, szemzésére, de fecskehajtó napnak is tartják.

Április

1. Április elseje sok népnél évkezdő nap volt, a tavaszi napéjegylenlőséget, az újjáéledő természetet ünnepelték. A gyerekek ilyenkor megréfélták egymást, az iskolások napjainkban is tartják.

14. Tibor napja, a hagyomány szerint e napon szólal meg a kakukk. Termésjósló nap is, ha e napon szép zöld a vetés, akkor jó lesz a szénatermés.

24. Szent György napja – ősi pásztorünnep, az állatok első kihajtásának napja. Az állatokat Szent György napi tűzön hajtják át, hogy annak füstje megtisztítsa őket a gonosz, ártó szellemektől. Gonoszjáró nap is, ezért a kerítésre, ajtóra tükés ágakat tűztek.

25. Márk napja – a kukoricavetés és búzaszentelés napja. A szentelt búzát – mint általában a többi szentelményt – nagy becsben tartották, és mágikus hatást tulajdonítottak neki.

Szent György-napi mulatságon népviseletben

Húsvéti ünnepkör

Virágvasárnap – húsvét előtti vasárnap. Az iskolás gyermekek ilyenkor barkát gyűjtöttek, amit a templomban megszenteltek. A szentelt barkát gonoszűzőnek tartották. Ilyenkor is tartottak kiszehajtást (fiatal leányok menyecskeruhába öltöztetett szalmababut visznek végig a falun, majd vízbe dobják vagy elégetik.) Virágvasárnap után következik a Nagyhét.

Nagy péntek – ekkor tartják a legszigorúbb böjtöt. Általános tisztálkodási nap, ilyenkor meszelnek, takarítanak, nagymosást tartanak.

Nagyszombat – este tartják Jézus feltámadásának ünnepét. Az esti harangzó a böjt befejeztét jelenti.

Húsvétvasárnap – tartják a húsvéti határjárást, a falu népe körbejárja földjeit. Sok helyen bált rendeznek ilyenkor.

Húsvéthétfő – a locsolás napja, a víz tisztító, termékenységváró erejébe vetett hit az alapja. A népszokások közül a locsolkodás mellett a hímes tojás ajándékozása, tojásfestés a legnépszerűbb.

Fehérvasárnap – Húsvétot követő vasárnap, a fiatal lányok mátkát, barátnőt választanak vagy komatátat küldenek egymásnak.

A húsvét népi játsszóházban

Régi szokás szerint a tojásfestés az asszonyok, lányok dolga volt. Ennek több módja is ismert és máig használt, játsszóházban is érdemes ezeket a hagyományos módszereket bemutatni. Festő lé leggyakrabban hagymahéjból készült, de zöld dióhéj főzete, vörshagyma, vadkörte- vadalma héja is alkalmas rá.

„Berzselés”: a tojások felületét levéllel borítjuk be, s úgy tesszük a festő lébe. A levél helye világos marad. Ezt a tojásfestési módot már óvodásokkal is kipróbálhatjuk.

„Tojásírás”: ilyenkor viaszt olvasztunk meg, és a folyékony viasszal a tojás héjára írjuk a kívánt mintát. Ha a viasz megszilárdult, akkor tesszük festő lébe a tojást. A színes tojásról letöröljük a viaszt, melynek helye sárgásfehér marad.

„Karcolás”: a már befestett tojásról éles szerszámmal kotorják le a festéket a kívánt mintának megfelelően, de ecettel enyhén megmártva kisebb gyerekek is le tudják marni, karcolni a tojásról a festéket.

Készülhetnek tojások más módon is, ám ezek nagyobb ügyességet igényelnek, így játsszóházban nem használjuk. Ilyen a patkolt vagy csipkézett tojás, de szalmabekarással is találkozhatunk.

Május

Május elseje – a majálisok napja. E nap hajnalára szokás a legényeknek májusfát állítani kedvesük udvarába szerelmi ajándékként, vagy udvarlási szándékot kifejezni. Ezt többnyire legények vagy legénybandák szereztek be, és titokban állították fel. Szalagokkal, pántlikákkal van feldíszítve. Hazánk egész területén elterjedt szokás.

Újabban a májuskosár ajándékozás is megjelenik. A kosárban lévő virág színe különböző jelentőséggel bír. Például: fehéret kap az a leány, aki komoly kapcsolatban van vagy jegyben jár.

4. Flórián napja – Flórián a tűzoltók és tűzzel dolgozók védőszentje volt. Ilyenkor ősi módon szokás „újtüzet” rakni. Ha egy településen sok tűzoltó van, talán érdemes őket is köszönteni.

6. János napja – „Babevő János”, ekkor vetik a hüvelyeseket, babot, borsót, lencsét.

12. Pongrác, 13. Szervác, 14. Bonifác – Fagyoszentek: E napokon nem vetnek, nem palántálnak. A földművelő munkában a fagyoszenteket többnyire megvárták, és csak utána ültették az uborkát, babot, paradicsomot.

16. János napja – Nepumuki Szent János a hajósok, vízen járók védőszentje. A mi falunkban is állítottak szobrot az ő tiszteletére. *Egerszóláton az e naphoz legközelebb eső vasárnap szokás a búcsút tartani.*

25. Orbán napja – ekkor kezdenek a méhek rajzani. Örömmre szolgál, hogy kis falunkban is többen méhészkednek, felajánlásaik a karácsonyi mézeskalács alapjai, köszönet érte nekik! Orbán a vincerétek, szőlősgazdák védőszentje. Ha Orbán jó időt hoz, szobrát felvirágozzák.

Pünkösöd – mozgóünnep, Húsvét után 50 nappal következik. Ehhez kapcsolódó szokás mind a fiúk, mind a lányok szereplésével megie-

lenik. A „Pünkösdi királyválasztás” versenyeinek, játékainak győztesét rövid időre „pünkösdi király”-nak választják. Kislányok ekkor tartják a „pünkösdi királynőjárás”-t, a legkisebb leányt pünkösdi rózsával, zöld ágakkal díszítve királynőnek öltöztetik, s rózsaszirmot hullatva házról házra járnak köszönteni. A háznál magasra emelik a királynét, „Ekkora legyen a kender!”, a köszöntésért pedig ajándékot kapnak. Volt, ahol pünkösdi párt választottak, s ők járták körbe a falut.

Nyár – Június

8. Medárd napja – időjós nap, „ha Medárdkor esik, negyven napig esik.”

10. Margit napja – a retek, a káposzta és a len vetésének ideje.

11. Barnabás. Sok helyütt szénakaszáló nap volt, de bizonyos gyógynövények gyűjtését is ehhez az időszakhoz kötötték.

13. Antal – egyes területeken ősi módon, „gyógyító tüzet” gyújtottak e napon, amit Szent Antal tüzeinek neveztek.

15. Vida a nyarat jelenti: szántóföldi növényeknél az érés ideje következik.

21. Szent Iván éj, a nyári napforduló ünnepe. Az év leghosszabb nappala és legrövidebb éjszakája. Ezt az eseményt mi is *évről évre megtartjuk Egerszóláton*, koszorúkat készítünk, melyet megfüstölünk, így az az ajtónkra akasztva elűzi a gonoszt. Európa nagy részén szintén ősi rítusokkal ünneplik. Az e naphoz fűződő szokás a Szent Iván Éji tűzrakás. A tűzre koszorúkat, gyógynövényeket, gyümölcsöket dobunk, vagy megfüstölük azokat, gonoszűző céllal. Van, ahol almát sütnek e tűznél, s azt eszik meg. Különböző jóslásoknak is a napja ez, például férj-jóslásé.

25. János – Virágos Szent János vagy Szent Iván napja, ekkor van a legrövidebb éjszaka.

29. Péter, Pál napja – Az aratás kezdő napja. A halászok is ezt ünneplik, akiknek Szent Péter a védőszentjük.

Július

2. Sarlós Boldogasszony – az asszonyok számára dologtöltő nap volt.

Az aratás befejeztével *aratókoszorút* készítettek, és azt ünnepélyesen menetben vitték a földbirto-

kos vagy gazda házához, aki megvendégelte őket, az aratókoszorút pedig általában a mestergerendára függesztette fel. Az aratást vacsora, táncos mulatság zárta. Ahol kalákában arattak, ott *kalákatánc, kepebál* zárta az aratást, melyet gyakran a tarlón tartottak.

Időjárás jósló nap is volt: ha ezen a napon esik, az Lőrinc napig, vagyis 40 napig tart.

5. Sarolta – azt tartották, ha esővel köszönt be, rossz lesz a dió- és mogyorótermés.

13. Margit – ha esős, zivataros időt hozott, „mérges Margit”-nak nevezték. Ha jó időt, akkor azt tartották, hogy elkezdődhet a szabadban történő fürdés.

20. Illés – a pásztoroknak dologtöltő nap volt, de gonoszjáró napnak is tartották.

21. Dániel – „Ha Illés nem hoz esőt, Dánieltől várhatjuk”, ezt tartották.

22. Mária, Magdolna – Szépségvarázsló nap. Az e napon vágott leányhaj sikert hoz.

25. Jakab – e napon áll meg a szőlő növekedése, és kezd edesedni. Ha Jakab napja derűs, akkor jó gyümölcsstermésre számíthatunk.

26. Anna napon szakad meg a virágos kender töve.

Augusztus

1. Boglárka a szőlősgazdáknak dologtöltő nap volt, mert úgy vélték, a szőlőszemek lehullanának a fűtről.

10. Lőrinc – ha ez a nap szép tiszta, akkor sok gyümölcs és jó bor lesz. Ha esik, akkor a sütőtök „lőrincskedik” – lötytyedt, vizes lesz.

15. Mária, Nagyboldogasszony napja – az egyik legnagyobb Mária ünnep. Derült idejével jó szőlő- és gyümölcsstermést jósol. A „kétaszonyköze” (aug. 15. – szept. 8.) varázserejű időszak: ekkor szedtek különféle gyógynövényeket. Az ek-

Szent Iván-éji ünnepen, nyársalás a tűzgrás után

kor keltetett tyúkok lesznek a legjobb tojók.

16. Rókus – a ridegen tartott szarvasmarhák védőszentje.

20. István – Szent István magyar király ünnepe. E napon már az újbúzából sütik a kenyeret, így az újkenyér ünnepének tartják.

24. Bertalan – sok helyen őszkezdő napnak tartják.

Ősz – Szeptember

1. Egyed – Ha jó idő van, jó bor és jó idő is lesz. Azt tartották, az e napi időjárás szabja meg a következő 4 hét időjárását.

5. Lőrinc – lassan beköszöntő őszre utal, a szabadban fürdés utolsó napja. Ezen a napon fordul az időjárás.

8. Mária, Kisboldogasszony napja, Mária jelkép, „Fecskehajtó Kisasszony” hajtja el a fecskéket vándorútjukra. Sok helyen, e napon kezdik el a dióverést, és ekkor vetik el az őszi gabonát.

12. „Vénasszonyok nyara”, ha ekkor jó idő van, akkor szép napos lesz a szeptember és az október.

21. Máté – a Máté-napi verőfény jó szürettel jár. Vetésre viszont Máté hete nem alkalmas, „pelyva hétnek” nevezik. Ezután következnek a pásztorünnepek és a gazdasági év végét jelentő szüreti mulatságok.

23. Őszi napéjgyenlőség – a nappal és az éjszaka ismét egyenlő hosszúságú, de a következő időszakban a sötétség nyer a fényvel szemben.

29. Mihály – „Szent Mihálykor keleti szél, nagyon kemény telet ígér.” E nap az őszre és a télre is mutat. Európa-szerte ismert pásztorünnep, ekkor hajtják be az állatokat a faluba, s ekkor lépnek szolgálatba az új pásztorok. Megkezdődik az őszi vetés ideje.

Népi játszóházban e napon a gyermekekkel készíthetünk papírsárkányt. Sárkányeregetéskor a le-

vegővel, mint a fő elemek egyikével kerülnek kapcsolatba. A szél újra és újra próbára teszi bátorságukat, kitartásukat, ügyességüket.

Október

2. Leodegár vagy Petra: Az első lombhullató nap.

4. Ferenc – Assisi Szent Ferenc napja: Göcsejben a vetésre legalkalmasabb hétnek az úgynevezett „ferenchetet” tartották. Volt, ahol ez a nap volt a szüret kezdete. Előtte kanászosztorral durrogattak a hegyen a gonosz, rossz szellemek elűzésére.

15. Teréz napja is sokféle volt szüretkezdő nap. Egerben „Teréz-szedés” a neve. Van, ahol asszonyi dologtöltő nap volt, amikor nem moshattak, kenyeret sem süthettek.

20. Vendel – Főleg a Dunántúlon és a Jászságban a pásztorok védőszentje Szent Vendel, sok helyen ekkor tartanak pásztorünnepet.

21. Orsolya időjárása a téli időjárás jelzője. Amilyen idő van ilyenkor, olyan lesz a tél.

23. János napja: a megrövidült nappalt jelzi, sok helyen ekkor gyújtanak először lámpát a szobában.

26. Dömötör napját „juhászújévnek” is nevezték, mert sokfelé ezen a napon számoltak el a juhászok gazdáikkal, meghosszabbították vagy megszüntették a szolgálataikat. Egy vagy több napon át tartó mulatságokat rendeztek: Dömötör-napi mulatság. A juhászok elszámolását bezáró mulatságot nevezték „juhászbálnak”, „juhásztornak” és „dömötörözésnek”. Gyakran az egész hét ráment, amit „dömötörhétnek” mondtak.

31. Farkas – A fáültetésre a legkedvezőbb nap. A helyi „faluszépitők” is ekkor ültetik el a facsemetéiket.

Szüret: A szüret időpontja a 18–19. században hagyományosan

meghatározott volt, valamilyen jeles naphoz kötődött Szent Mihálytól (szept. 29.) Simon-Júdás (okt. 28.) napjáig. A kisebb szőlőkben ma is a család meghívott segítőkkel szüretel. A házigazda, a tulajdonos vendégül látja a szüretelőket étellel-itallal, a szőlőből, mustból kóstolót vihetnek haza. Én mondom, szép időben igazán jó hangulatú munka folyik a sorok közt, aki egyszer belekóstol a szüret hangulatába, az jövőre is jönni szeretne.

Nagyobb szabású mulatságokat, szüreti felvonulásokat hagyományosan a bortermő vidékeken rendeztek, az aratási szokásokhoz hasonlóan. A szüreti szokásokhoz hozzátartozik az evés-ivás, ének, tánc, szüreti felvonulások és bálók.

A kukoricafosztás: őszi társas munka. A résztvevőket általában meghívták, de volt, ahol a kapura tűzött zöld gally jelezte, hogy abban a házban kukoricafosztás lesz. Nóta és tréfálgózkodás mellett dolgoztak.

November

1. Mindszent – E napon ma is szokás a sírok megtisztítása, feldíszítése virágokkal (őszirózsával, krizantémmal – az elmúlás jelképes virágaival), és gyertyák gyújtása a halottak emlékezetére. A néphit szerint ilyenkor hazalátogatnak a halottak. Erre a napra az őszi munkákat már be kell fejezni. Cselédfogadás, bíróválasztás napja is ez.

2. Halottak napja a Minden-szentekkel együtt ma városon és falun egyaránt a halottakra való emlékezés ünnepe: a temetőbe járás, a sírok rendbehozatala, a gyertyával való világítás szinte mindenki számára kötelező.

3. Hubert – Hubertusz a vadászok védőszentje, akik ezt a napot nagy vidámsággal ünneplik.

11. Márton – ekkor vágják a „lüdlakomát” és a lakomán megkös-

tolják az „újbor”-t, aminek „Márton a bírāja.” „Aki Márton napon libát nem eszik, egész éven át éheznek.” Országszerte napjainkban is ismert és tartott közösségi ünnep, sok helyen bált, mulatságot rendeznek ilyenkor.

19. Erzsébet – Hazánkban a leggyakoribb női nevek közé tartozik, azért az egyik legkedveltebb név-ünnep. Ha Erzsébet napon havazik: „Erzsébet megrázta a pendelyét.”

25. Katalin naphoz férjjeslő hiedelmek és praktikák kapcsolódtak. Ilyenkor is szoktak vízbe tenni gyümölcsöket, s ha az karácsonyra kizöldül, a kíváncsiskodó lánynak közeli férjhezmenetelt jósolt. Az ágot ez esetben „katalinág”-nak nevezik. Időjárás jósoló nap is: „Ha Katalin kopog, akkor karácsony locsog, de ha Katalin locsog, akkor a karácsony kopog.”

30. András – az első disznóvágásra alkalmas napnak tartották. A legjelentősebb házasságjósoló, varázsló nap, „andrásoló” napnak is nevezték. Többnyire a lányoknak magányosan, titokban kellett ezeket a praktikákat elvégezniük. Próbálták álomból jósolni, a párna alá férfiruhaneműt rejtettek, és egész nap böjtöltek. András nap utáni vasárnap kezdődik az advent.

Disznótör Disznóölő Szent András napjától, a hideg idő beálltától kezdődött. A disznóölést követő vacsora, a disznótör a magyar nyelvterületen mindenütt jeles alkalom volt a család, rokonság, komaság számára. Ilyenkor a gyermekek még iskolába sem mentek.

A *fonó* a női társas munka legfontosabb alkalmá volt. Az őszi behordástól többnyire a farsang végéig tartott. Voltak tilalmas napok, melyeken tilos volt a fonás (például a Luca-nap és Borbála nap). A fonóknak különböző fajtái voltak: asszonyfonók, asszony- és lányfonók vegyesen, és külön lányfonók. Házról házra jártak, vagy egy időre közösen béreltek házat. A fonónak rendkívül nagy jelentősége volt a

fiatalok társas élete, az udvarlás, párválasztás szempontjából. A fonóba járás kötelező volt, az elmaradókat felkeresték, kikolompolták, taligán húzták el a fonóba. A fonó az udvarlás fő helyszíne volt, a „legényjáró napok”-on keresték fel a fonókat. A legények nemcsak a lányok megjelenését, de a munkájukat is ellenőrizték. Ismert módszer volt a „kulcspróba”, a hanyagul fonó lány szőszéből csak sokára hullott ki a kulcs. Különösen a lányfonóba a lányok ünnepi ruhában mentek, fonószközeiket feldíszítették. A fonónak meghatározott rendje volt. Ez érvényesült az ülésrendben is. A fonó volt a téli szórakozás és játék fő színtere.

Tollfosztás: A tollfosztó az asszonyok, lányok társas munkája volt a téli időszakban. Néhol még ma is eleven hagyománya van. Bérelt vagy meghívásra látogatott házaknál fosztottak. A tollfosztás, mint a többi kaláka jellegű munka, egyúttal a közös szórakozás alkalmát is jelenti.

Tél – December

Adventi időszak: Advent a karácsonyi előkészület négyhetes időszaka. Az advent időszakában szerveződtek és készültek fel a betlehemesek, kántálók, ostyahordók és egyéb karácsonyi játékok előadói. Némely vidéken már advent idején megkezdődött a kántálás és a betlehemezés.

Népi játszóház keretein belül több tárgyalkotó foglalkozást is tarthatunk: Merített gyertyák készítése, melyek majd az adventi koszorúra kerülnek. Készíthetünk Betlehemet, valamint szalma és csuhé karácsonyi- és karácsonyfadíszeket. A mézeskalácsütés és díszítés is a gyerekek számára kedves elfoglaltság lehet, a finomságokat akár ajándékba is adhatják. Az Advent jó alkalom arra, hogy egy kisebb közösség, felnőttek és

gyermekek, családok hétről-hétre együtt készülődjenek, ünneplőbe öltöztessék otthonukat és szívüket.

4. Borbála napja hiedelmei és szokásai hasonlóak a Luca-naphoz, például nem szabad varrni, mert bevarrnák a tyúkok fenekét. Katalinnal együtt lányok pártfogója, „andrásolónap”. Ekkor teszik vízbe a „borbála-ág”-at, ami, ha karácsonyig kivirágzik, akkor a lány biztos férjhezmenetelre számíthat.

6. Miklós – Mikulás piros ruhában, krampuszaival érkezik, és számon kéri, valamint megajándékozta a gyermekeket. Napjainkban is tartott ünnep a gyermekek örömére.

7. Ambrus – ezen a napon a méhészek és a mézeskalácsosok ünneplik védőszentjüket.

13. Luca-nap – e naphoz számos hiedelem és szokás tartozik. Alkalmas volt termékenységvárászlásra, dologtító nap volt, ekkor készítették a „*lucapogácsát*”, de gonoszjáró napnak is tartották. Ekkor vetették el a „*lucabúzá*” is, ami, ha karácsonyra szépen kizöldül, a következő esztendőre jó termést jósol. A boszorkányok felismerésére készült az „*lucaszék*”, melyet Luca-naptól karácsonyig kellett elkészíteni. Kerek szék, három lábbal, vasnak nem volt szabad benne lenni. Azt elvitték a templomba a karácsonyi éjféli misén, ha készítője ráállt, meglátta róla, ki a boszorkány. A „*Luca-kalendárium*” pedig a karácsonyig tartó 12 nappól jósolja meg a következő év 12 hónapjának időjárását.

21. Tamás napja – néhol férjjeslő napnak tartják, de inkább arról ismeretes, hogy e napon ölték a disznót, aminek „tamáshája” a neve.

24. Ádám és Éva – Szenteste: a szeretet ünnepe, melyet szűkebb vagy tágabb családi körben ma is tartunk. Ilyenkor karácsonyfát állítunk, díszítünk – ami napjainkban már gyakorta élő örökzöld, az állandó megújulás jelképeként. (Én

magam is ezt választom, amit később kiülthetünk, így maradandó emlék marad az a karácsony.) A gyermekeket és egymást ilyenkor megajándékozunk (a mi családjunkban a saját készítésű ajándékok a leggyakoribbak, édesanyám például foltvarrással készített a kislányomnak takarót). Sok helyen ilyenkor böjtölnek, ünnepi ételnek halat esznek.

25. Eugénia – Karácsony, eredetileg a téli napforduló ünnepe, a kereszténység e napon ünnepli Jézus megszületését. A legismertebb népszokás a „*betlehemezés*”, ilyenkor a Szent család szálláskeresésétől a napkeleti királyok látogatásáig játsszák el a cselekményt. Karácsony és Újév közt járnak házról házra a „regölösök” („hej regő rejtem”) – fiatal fiúk kopott ruhában, bocskorban, különféle zajkeltő eszközökkel bőséget, boldogságot kívánnak a következő évre.

26. István – egészség és természetvarázsló nap. Névköszöntő nap is.

27. János – híres névköszöntő nap. A szőlősgazdák bort szentelnek, és minden hordóba öntenek egy kicsit, hogy meg ne romoljon.

28. Aprószentek napja: Sok helyen a fiúk régies énekeket dalolva házról házra járnak, és vesszőből font korbáccsal megpaskolják a lányokat, hogy szépek, egészségesek legyenek. A lányok szalagot kötnek a korbácsra, az édesanyák pedig előre becsomagolt húst adnak a fiúknak. A legények ezután összegyűlnek, és szabadban felállított tűzhelyen együtt sütik meg a húst, amit kaptak. Ezt együtt is fogyasztják el, e vacsorakor történik a legényavatás.

29. Tamás – országsherte disznótorokat tartanak ekkor.

31. Szilveszter. Az év legvidámabb éjszakája, amikor elbúcsúztatjuk az Ősztetendőt. Szokásaiban megjelenik, hogy ilyenkor különféle praktikákkal próbáltak jósolni, hogy megtudják, mit hoz az újesztendő.

Január

Újév – szinte minden népnél szerencsehozó, gonoszűző napként tartják nyilván. Jóslások, jóslatok sokasága fűződik e naphoz, valamint az újévi jókívánságok is elmaradhatatlanok. Általában vídamsággal, evés-ivással telik az év első napja, bízva abban, hogy egész évben is ez lesz a jellemző.

6. Vízkereszt – a karácsonyi időszak zárónapja (a karácsonyfát is e napon szokás lebontani), egyben a farsang kezdete is. Sok helyen ezen a napon tartják a „*Csillogozás*”-t vagy a „*Háromkirályok járás*”-t, a három király betlehemi látogatásának emlékére.

18. Piroska – időjósoló nap „Ha Piroska napján fagy, negyven napig el nem hagy.”

20. Fábrián és Sebestyén napja – az első tavaszébredés nap

21. Ágnes napja: „Ha Ágnes hideg, Vince engesztel.”

22. Vince: a szőlősgazdák egyik védőszentje, a szokások közt említhetjük a „*vincevessző*” hajtást és borospince látogatást. „Ha megcsordul Vince, tele lesz a pince.”

25. Pál napja: „Pál fordulás – télfordulás”

Február

2. Gyertyaszentelő Boldogasszony napja – a hagyományos, magyar paraszti társadalomban a szentelt gyertya a bölcsőtől a koporsóig elkísérte az embereket. A szentelt gyertyát ládafiában tartották, vagy szalaggal átkötve a falra helyezték. Időjárás és természetjósoló nap is: közismert a medvével való jóslás is, vagy ha február 2-án jó idő van, akkor későn tavaszodik.

3. Balázs napján tartották a „*balázsolás*”-t, amikor maskarába öltözött gyerekek házról házra járva tanítójuk számára gyűjtenek adományt, amely legtöbbször élelmiszer (szalonna, zsír, tojás), amit

aztán elvisznek tanítójuknak, aki megvendégeli őket.

5. Ágota napja időjósoló nap: „Ágota még szorítja, de Dorottya majd tágítja”

6. Dorottya napja: „Ha Dorottya szorítja, Julianna tágítja.” Vagyis, ha Dorottya-napkor fagy, akkor Julianna napjára megenyhül az idő.

10. Az oltóágak szedésének napja

14. Bálint napja természetjósoló nap – az e napi időjárásból következtettek a termésre.

19. Zsuzsanna napja – úgy tartották, ha ezen a napon megszólal a pacsirta, az a tavasz közeledtét jelzi, ha nem, akkor „befagyott a csőre”, s tovább tart a hideg.

24. Jégtörő Mátyás: időjósoló nap. „Ha Mátyás jeget talál, akkor töri, ha nem talál, akkor csinál.” Termésre, tojásszaporulatra is jósoltak e napi időjárásból. A halászkor a Mátyás-napkor fogott halat az egész évi szerencsés halászat előjelének tekintették, „*Mátyás csukája*”.

Farsang – a vízkereszttel kezdődik, és a húsvétvasárnapot megelőző 40 napos böjt kezdetével zárul. A farsangi szokások többnyire farsang végére esnek, amit „farsang farka”-nak neveznek (farsangvasárnap, farsanghétfő, húshagyó kedd), ezt előzi meg a „kövércsütörtök”, az előkészületek már akkor elkezdődnek.

Jellegzetes étel ilyenkor a farsangi fánk vagy pampuska, valamint a herőce, más néven forgácsfánk, de kocsonya is gyakorta került az asztalra. Mindenütt arra törekedtek, hogy az ételeket hamvazószerdáig elfogyassák, mert akkor kezdődik a böjt.

Ehhez az ünnephez is hozzátartoztak a *köszöntők* (jó termésre, szerencsére vonatkoztak) és az *adománygyűjtés* – ilyenkor általában ünneplőbe öltözött fiúgyermek jártak házról házra. De volt, ahol eladó lányok jártak farsangot

köszönteni. Ha valahol nem kaptak adományt, ott fenyegetőző versikéket mondtak.

A farsangi szokások jellemzői voltak *dramatikus játékok*, amikor maszkokat, jelmezeket öltve különböző zsánerfigurákat játszottak el, például: cigányasszony, ördög, török, menyasszonynak öltözött férfi, de kedveltek voltak az állatfigurák is, mint a medve, kecske, gólya vagy a ló. Volt ahol temetési paródiát jelenítettek meg.

Táncmulatságok ideje is volt a farsang, helye változó volt, vagy a fonóban, vagy kocsmában, bérelt házban, szervezőik a legények voltak. Ezek a táncmulatságok pár választásra is alkalmasak voltak, a lányok ilyenkor adtak bokrétát a legények kalapjára.

A hagyományos, *magyar paraszti lakodalmak*nak is farsangi időszakban volt az ideje, ilyenkor a *vénlánycsúfolással* jelezték, ha valaki az ottani szokás szerinti időben még nem ment férjhez. Volt ahol „kolompoltak”(zajt csaptak, bekiabáltak) a még el nem kelt lány háza előtt. Hasonlóan zajlott a „szűzgulyahajtás” is.

Zárszó, egyben köszönetnyilvánítás

Megköszöném, Isten nyugosztalja – Nagypapámnak, hogy pásztorbotot, egy ilyen kedves ajándékot készített nekem. Homlokon csókolnám, amiért ezt a pásztorbotot hagyta hátra örökül. Mert erre a botra, ha nem is pásztorként, de reá támaszkodhatok. Értéke önnön értékemet tükrözi: egy anyagi világban megbecsülni mindazt, ami mögött egy másik ember munkája s szeretete rejlik, s melynek értéke éppen ettől válik felbecsülhetetlenné. Üzenem néked Nagypapa: a mag, melyet elvetettél, kibújít a földből!

Köszönöm a Tímárháznak, hogy ezt a kis feltörekvő hajtást jó szívvel, tudással, szeretettel megse-

Textilből fotózkodó paraván. Készítette: Nagy Judit

gítették, növekedésre ösztönözték. Szép emlékekkel s tudással gazdagodtam, melyeket igyekszem gyarapítani, a magam módján hasznosítani. A képzés nem csupán elméleti és gyakorlati tudást adott, hanem sokkal többet annál! A néprajz bármilyen furcsa is, de segített magamra s utamra találni, s erről az útról le nem térhetek. Bizonyosan visszatérek még ide.

Köszönöm a kislányomnak, hogy születésével nemcsak Anyává tett, hanem felidézte bennem gyermeki önmagamot, s rámutatott arra, ami szép s maradandó volt az én gyermekkoromban, így az Ő életébe is ezen értékeket igyekszem becsempészni. S már tudom, mi kell egy boldog gyermekkorhoz, emlékszem!

Hálás vagyok, mert családom – a maga egyszerűségével – jó példát szolgál. Szorgalmas, alá-

zatos munkájuk mellett nemcsak saját családjukért, hanem tágabb környezetükért is tesznek. Édesanyám 18 éve alapította meg az Egerszóláti Faluszépítő Egyesületet, melynek máig elnöke is, jómagam pedig aktív tagja vagyok. De vele, húgommal és leányommal közös szenvedélyünk a varrás, foltvarrás is. Nemrég elvesztett kedves rokonom Tőgyi Gábor pedig Debrecenből érkezett kis családjával a szomszédos faluba, Egerszálókra, melynek aztán polgármestere lett. Következetes munkája révén kis faluja és az ott élők életét új irányba terelgette, ami már napjainkban is érezhető.

Ekképpen bátran mondhatom, van előttem *jó példa*, vannak *emberek*, akikben első helyen áll az emberszeretet, és ezért tudtak maradandót alkotni. E célt tűztem ki én is magam elé.

NAGY JUDIT (Püspökladány, 1982) Nagy-Sárrét szülőtte, népi játszóház-vezető. Jellemzője a tárgyalkotó népművészet szeretete, és munkájában ennek átadása gyerekeknek, a felnövő generációnak. A Debreceni Művelődési Központ Tímárházában részt vett népi játszóház-vezető képzésen, ahol a magyar népi mesterségekkel került még szorosabb kapcsolatba. Az NMI Művelődési Intézet kulturális közfoglalkoztatottja.